

שלוש רשויות השלטון

3

אזרחות · כיתה ט'

דף סיכום ולמידה · הרשות המחוקקת, המבצעת והשופטת – והאיזונים ביניהן

מה נלמד? להכיר את שלוש רשויות השלטון בישראל ואת תפקידיהן · להבין את עקרון הפרדת הרשויות ואת חשיבותו לדמוקרטיה · להכיר דרכי פיקוח ואיזון בין הרשויות · לקשר בין חוקי היסוד לבין פעולת הרשויות

בדמוקרטיה הכוח השלטוני אינו מרוכז בידי אדם אחד או גוף אחד. הוא מחולק בין שלוש רשויות: רשות שקובעת את החוקים, רשות שמבצעת אותם ומנהלת את המדינה, ורשות ששופטת לפיהם. החלוקה הזאת נועדה למנוע ריכוז כוח ושימוש לרעה בו, ולהגן על זכויות האזרחים. בישראל אין חוקה כתובה אחת; את מבנה הרשויות קובעים חוקי היסוד.

הרשות המחוקקת – הכנסת

הכנסת היא בית הנבחרים של המדינה, ומקום מושבה בירושלים. לפי חוק יסוד: הכנסת היא מונה 120 חברים, והיא נבחרת בבחירות כלליות, ארציות, ישירות, שוות, חשאיות ויחסיות. תקופת כהונתה ארבע שנים.

- חקיקה – הכנסת מחוקקת חוקים וחוקי יסוד.
- פיקוח על הממשלה – שאילתות, ועדות הכנסת, דיונים ואישור תקציב המדינה.
- הבעת אמון – הממשלה מכהנת מכוח אמון הכנסת, והכנסת יכולה להחליף אותה.
- בחירת נשיא המדינה – הכנסת בוחרת את הנשיא לשבע שנים, לכהונה אחת.

מי בוחר ומי נבחר?

- כל אזרח ישראלי מגיל 18 זכאי לבחור לכנסת (אלא אם בית משפט שלל זאת לפי חוק).
- כל אזרח ישראלי מגיל 21 זכאי להיבחר לכנסת, בכפוף לסייגים שבחוק.
- את רשימות המועמדים מגישות מפלגות בלבד.

הרשות המבצעת – הממשלה

«הממשלה היא הרשות המבצעת של המדינה» (חוק יסוד: הממשלה, סעיף 1). בראשה עומד ראש הממשלה, ולצדו השרים. כל שר ממונה בדרך כלל על משרד ממשלתי – חינוך, בריאות, ביטחון ועוד.

- מבצעת את החוקים ומנהלת את ענייני המדינה מדי יום.
- קובעת מדיניות ומכינה את הצעת התקציב.
- הממשלה אחראית בפני הכנסת אחריות משותפת: ההחלטות שלה הן של כל השרים יחד.
- הכנסת יכולה להביע אי-אמון בממשלה רק אם היא מביעה, ברוב חבריה, אמון בממשלה אחרת.

הרשות השופטת – בתי המשפט

בתי המשפט מכריעים בסכסוכים, דנים בעבירות ומפרשים את החוק. חוק יסוד: השפיטה קובע: «אין מרות על מי שבידו סמכות שפיטה, זולת מרותו של הדין» – כלומר שופט כפוף רק לחוק, ולא לממשלה או לכנסת. הדיונים מתקיימים בדרך כלל בפומבי.

- בית משפט שלום – דן בתיקים קלים יחסית.
- בית משפט מחוזי – דן בתיקים חמורים יותר ובערעורים על בית משפט השלום.
- בית המשפט העליון בירושלים – דן בערעורים על בתי המשפט המחוזיים, ויושב גם כבית משפט גבוה לצדק (בג"ץ), שאליו אפשר לעתור נגד רשויות השלטון.

הפרדת רשויות ואיזונים

עקרון הפרדת הרשויות קובע שלכל רשות תפקיד משלה, ואף רשות אינה שולטת לבדה. לצד ההפרדה קיימים «בלמים ואיזונים»: כל רשות מפקחת על האחרות ומגבילה אותן, כדי שאף אחת מהן לא תצבור כוח רב מדי.

- הכנסת מפקחת על הממשלה ויכולה להחליף אותה.
- הממשלה מגישה הצעות חוק ומשפיעה על סדר היום של הכנסת.
- בית המשפט בודק אם פעולות הממשלה והרשויות נעשו לפי החוק, ומגן על זכויות האזרח.

«אין מרות על מי שבידו סמכות שפיטה, זולת מרותו של הדין.»

— חוק יסוד: השפיטה, סעיף 2

מושגי מפתח

רשות מבצעת – הממשלה – הגוף שמבצע את החוקים ומנהל את המדינה.	רשות מחוקקת – הכנסת – הגוף שמחוקק חוקים ומפקח על הממשלה.
הפרדת רשויות – חלוקת הכוח השלטוני בין שלוש רשויות נפרדות.	רשות שופטת – בתי המשפט – מכריעים בסכסוכים ומפרשים את החוק.
חוק יסוד – חוק בעל מעמד מיוחד שקובע את מבנה השלטון ואת זכויות היסוד.	בלמים ואיזונים – פיקוח הדדי של הרשויות זו על זו כדי למנוע ריכוז כוח.
בג"ץ – בית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק.	אמון הכנסת – תמיכת רוב חברי הכנסת שעליה נשענת כהונת הממשלה.

לחשוב ולדון

- למה לדעתכם חשוב שהשופטים לא יהיו כפופים לממשלה או לכנסת?
- מה עלול לקרות במדינה שבה רשות אחת מחוקקת, מבצעת וגם שופטת?

מקורות שנבדקו: חוק יסוד: הכנסת (סעיפים 2–8, 21) • חוק יסוד: הממשלה (סעיפים 1–4, 28) • חוק יסוד: השפיטה (סעיפים 1–3, 15) • חוק יסוד: נשיא המדינה, סעיף 3